

G'ofur XOLMO'MINOV,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi
E-mail: kholmuminovgofur@gmail.com.

F.f.d. M.Yoqubova taqrizi asosida

THE PROBLEM OF EPISTEMOLOGY AND RATIONALITY IN THE INFORMATION SOCIETY

Annotation

The 21st century is a century of algorithms, information and rapid development. At present, it is impossible to imagine the development of production without information. The information space has a significant impact on society. Therefore, information becomes a priority in the relations between faiths, political processes, community management, the organization of scientific research, education, advocacy. For this reason, the philosophical and methodological analysis of the correct and rational use of information and the Internet by young people is very relevant today.

Key words: information, epistemology, technology, rationality, democracy, technology, structured information, information war, creation, internet, power.

ПРОБЛЕМА ЭПИСТЕМОЛОГИИ И РАЦИОНАЛЬНОСТИ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

Аннотация

XXI век алгоритмов, информации и стремительного развития. В настоящее время невозможно представить развитие производства без информации. Информационное пространство оказывает значительное влияние на общество. Поэтому информация становится приоритетом в отношениях между конфессиями, политическими процессами, общественным управлением, организацией научных исследований, образования, адвокатуры.

По этой причине философско-методологический анализ правильного и рационального использования молодежью информации и Интернета сегодня очень актуален.

Ключевые слова: информация, эпистемология, технология, рациональность, демократия, технология, структурированная информация, информационная война, сознание, интернет, власть.

AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA EPISTEMIOLOGIYA VA RATSIONALLIK MUAMMOSI

Annotatsiya

XXI asr algoritmlashtirish, axborotlashtirish va tezkor rivojlanish asridir. Hozirgi vaqtda ishlab chiqarishning rivojlanishini axborotsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Axborot maydoni jamiyat hayotiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shuning uchun axborot inonlar o'rtasidagi aloqalar, siyosiy jarayonlar, jamiyatni boshqarish, ilmiy tadqiqotlarni, ta'lim-tarbiya ishlarini tashkil qilish, targ'ibot-tashviqot ishlarida ustivor g'oyaga aylanadi. Shu sababdan yoshlarning axborot va internetdan to'g'iri va oqilana foydalanishning falsafiy metodologik tahlili bugungi kunda o'ta dolzarb hisoblanadi.

Kalit so'zlar: axborot, epistemologiya, texnologiya, ratsionallik, demokratiya, texnika, strukturalashgan axborot, axborot urushi, ongi, internet, avtoritet.

Kirish. Bugun mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish g'oyasining asosiy yo'nalishlaridan birini insonning axborot olish, axborotni va o'z shaxsiy fikrini tarqatish huquqi va erkinligini ta'minlash tashkil etmoqda. Bundan ko'rinib turibdiki, bugun biz yashayotgan globallashtirish va tobora kuchayib borayotgan raqobat asrida faqat chuqur isloholar va modernizatsiya yo'lidan tinimsiz va qat'iyat bilan rivojlanib borish natijasida o'z oldimizga qo'ygan istiqbolli maqsadlarga – taraqqiy topgan, farovon yashayotgan demokratik davlatlar qatoriga kirish, xalqimiz uchun munosib hayot darajasini ta'minlashga erisha olamiz.

Ma'lumki, XX asrda paydo axborot haqidagi qarashlarning rivojlanishi kompyuterlashtirish, axborotlashtirish, axborotlashgan jamiyat, innovatsion texnologiyalar kabi konsepsiyalarning shakllanishiga olib keldi. Avvalambor, axborotlashtirish sohasi hamda avtomatlashtirish usullarining rivojlanishi ijtimoiy hayotning turli sohalari kompyuterlashuviga, shuningdek axborotlashtirish jarayonlarining shiddat bilan rivojlanishiga olib kelmoqda.

Prof.N.Shermuxeamedova ta'kidlab o'tganidek, bugungi kunda insoniyatning axborot-kompyuter texnologiyalari jamiyatiga o'tishi hamda Internet g'oyasining

amalg oshirilishi ilmiy tafakkur uslubida tub burilish yasadi. Bundan tashqari, axborot kommunikatsiyalari, ijtimoiy axborot, professional axborot, tafakkur uslubining shakllanishi haqidagi g'oyalalar hamda ijtimoiy va ilmiy axborot turlarining farqlanishi g'oyalari ham alohida ahamiyat kasb etdi. Darhaqiqat, ijtimoiy axborotning iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, ijtimoiy-psixologik, sotsiologik va boshqa shakllari, ya'ni ijtimoiy informatsiologiya nuqtai – nazaridan o'rganiladigan axborot bilan to'qnashamiz. Demak, ijtimoiy - falsafiy jihatdan, axborot – inson hayotidagi turli jarayonlar sirkulyasiyasidir[1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Hozirgi paytda axborot hajmi va kirib borishi jihatidan insoniyatning bitmas-tuganmas strategik zahirasiga aylanmoqda. Bu ob'ektiv ravishda shunga olib keldiki, uchinchi ming yillik ostonasida jamoaviy, umumjahon tafakkuri hayratlanarli darajada o'smoqda. Хусусан мазкур мақолада, Shermuxeamedova N. Sotsialno- filosofskie aspekti formirovaniya stilya nauchnogo i ego metodologicheskoe enachenie. Dis...d-ra filoz.nauk

Шунингдек, Yoqubova M. Axborot texnologiyalarining falsafiy asoslari./ Uslubiy qo'llanmalarida mavzu bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Axborot texnologiyalarining o'sishi, axborotlashgan jamiyatning

vujudga kelishi, innovatsion iqtisodiy tizimning shakllanishi ijtimoiy transformatsiyasiga olib keldi. Ijtimoiy transformatsiyalar davrida bilish jarayoni, bilish imkoniyatlari, chegaralari kabi epistemologik muammolar ijtimoiy jarayonlarning mezonlarini belgilashda muhim ahamiyat kasb eta boshladi. Jamiyatda bilish jarayoniga munosabat ham o'zgardi. Ilmiy bilimlar o'sdi, bilish jarayonida sub'ekt roli o'zgardi, sub'ekt-ob'ekt munosabatlari, bilish jarayonida kommunikativlik yangicha talqin etila boshlandi. Natijada ilmiy bilish jarayonida transformatsiya yuzaga keldi. Bu transformatsiya natijasida birinchi bor nafaqat turli fanlararo, balki barcha shakldagi ijodiy faoliyat o'rtasida ko'chib o'tishlik (integratsiya), uyg'unlashish (sintez) uchun real imkoniyat yaratildi. Bu o'z navbatida zamonaviy epistemologiyada antropologik burilishga olib keldi. Ya'ni epistemologiyada bilimlarning hosil bo'lish jarayonida sub'ektiv jihatlarga, ya'ni yangi bilimlarning hosil bo'lish natijasiga emas, balki aynan ularning hosil bo'lish jarayoniga e'tibor kuchaydi. Bilish jarayonida sub'ektdagi kognitivlik (kognitivlik shaxsning bilish jarayonidagi qobiliyati bo'lib, unga idrok, tafakkur, ong, xotira kiradi.), qadriyatlar tizimi, an'analari, yashirin bilimlari ham e'tiborga olina boshlandi. Klassik an'ana hisoblangan inson va tashqi olam o'rtasida chegara qo'yishdan voz kechilmoqda. Inson bilish jarayonida faol, o'zining kognitiv, transsendental xususiyatlari va ob'ekt bilan yaxlitlikda tadqiq etilsagina jamiyat ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy sohalarida mavjud global muammolarni hal etishi mumkin ekanligi ilmiy isbotlandi.

Ilmiy bilimlar rivojlanishi, undagi transformatsiya zamonaviy epistemologiyada ham transformatsiya sodir bo'lishiga olib keldi. Epistemologiya ilmiy yo'nalish sifatida yangi tizimga o'ta boshladi. Epistemologiyaga oid bilimlarda sifatli o'zgarishlar sodir bo'ldi. Ya'ni zamonaviy epistemologiya yangi metodologik tamoyillar asosida ilmiy bilish jarayoni, uning imkoniyatlari, chegaralarini tadqiq eta boshladi. Bilish jarayonida sub'ektdagi irratsional va ratsional jihatlarining birligi e'tiborga olina boshlandi. Bilish ob'ektlarining o'zgarishi sub'ekt va ob'ekt munosabatlarining ham transformatsiyalanishiga olib keldi. Fanning har bir rivojlanish davrida bilish ob'ekti o'zgarib boradi va bu o'zgarishlar quyidagilar bilan xarakterlanadi: birinchidan, fan ob'ekti yangi ob'ektlar hisobiga kengayib boradi. Bu yangi ob'ektlarning ba'zilar ilmiy texnologik rivojlanish natijasi hisoblanadi. Masalan, bularga sun'iy intellekt, biotexnologik va ijtimoiy strukturalarni misol qilish mumkin. Bu ob'ektlarning oddiy kengayishi bo'lmasdan, tobora fan o'rganuvchi ob'ektlarning insoniyatlashib borishidir. Ya'ni zamonaviy fanda tadqiq etilayotgan ob'ektlar bevosita inson mavjudligi uning faoliyati bilan bog'liq holda ko'riladi. Inson bunday bilish jarayonida ob'ektlarga oddiy kirib bormasdan, balki tabiiy jarayonlarda faol ishtirok etadi, tizim hosil qiluvchi tamoyil, barcha ilmiy tadqiqotlarning boshlang'ich nuqtasi sifatida ta'riflanadi. Ikkinchidan, bunday ob'ektlar to'g'risidagi tafakkur inson mo'ljallari, qadriyatlarini, bilish jarayonlaridagi vositalar, maqsad va qadriyatlarini ifoda etuvchi bilish sub'ektining xususiyatlari bilan bog'liqdir. Masalan, klassik fan chiziqli, yopiq tizimlarni o'rganib keldi. Vaholanki, bunday tizimlar tabiiy va ijtimoiy borliqning bir qismini tashkil etadi, xolos. Yana shuni ta'kidlash mumkinki, "zamonaviy ilmiy tafakkur olamga muammoli konstruktiv munosabat doirasida shakllandi va rivojlanmoqda"[2]. Zamonaviy fanning murakkab ob'ektlarni o'rganishi bilish jarayoniga tasodifiy ham kiritilishiga olib keldi. Tasodif

tafakkurning elementlaridan biri bo'lib, u inson faoliyatining dasturida mavjud ekanligi ta'kidlanmoqda[3].

Tahlil va natijalar. Demak, zamonaviy epistemologiyada o'zgarishlar yuz bermoqda va bunda ilmiy bilimlardagi transformatsiya jarayonlarini asosiy omil deb hisoblashimiz mumkin. Chunki ilmiy bilimlar tizimidagi transformatsiyalar, pirovardida epistemologiyadagi transformatsiyalarga olib kelgan. Epistemologiyadagi transformatsiyasida ilmiy bilimlar tizimidagi transformatsiyalar asos bo'lib xizmat qilgan ekan.

Buni zamonaviy epistemologiyadagi "kognitiv inqilob" misolida ham ko'rishimiz mumkin. Kognitivlikka e'tiborning kuchayishiga falsafa, fan tizimidagi o'zgarishlar, kompyuter inqilobi asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Ya'ni, falsafadagi antropologik yondashuv, noklassik falsafiy tafakkurning shakllanishi; tabiiy fan sohalaridagi inqilobiy o'zgarishlar; axborot texnologiyalarining ilmiy bilishda keng qo'llanilishida ko'rish mumkin.

Ilmiy bilimlardagi transformatsiya jarayonlari – bilimlardagi strukturaviy, sifatli o'zgarishlar bo'lib, ilmiy bilimlar tizimining yangi murakkab tizimga o'tish jarayonidir. Ilmiy bilimlardagi transformatsiya jarayoni, fan vujudga kelgandan buyon bir necha bor kuzatilgan ob'ektiv jarayondir. Ilmiy bilimlardagi transformatsiya jarayonlarining determinantlari bo'lib fanning mantiqiy qonuniyatlari va ijtimoiy – madaniy omillar xizmat qiladi.

Ilmiy bilimlardagi transformatsiya jarayoni eski tafakkur usullari inqirozga uchragan paytda sodir bo'ladi. G.Xaken ta'riflaganidek, fan statik ko'ringani bilan, dinamik xarakterga ega. undagi mavjud bilimlar tizimi doimo o'zgarib, murakkablashib boradi. Fan tarixi ko'rsatadiki, real olamni o'rganishda tobora nozik strukturaviy darajalarga o'tilishi albatta yangi epistemologik prinsiplarni qo'llashni talab etadi. O'rganish ob'ektidagi o'zgarishlar bilish jarayonidagi o'zgarishlarga olib keladi.

Ilmiy bilimlardagi transformatsiya jarayonlarining mohiyatini tadqiq etishda rivojlanish, o'zgarish tushunchalariga nisbati muhim rol o'ynaydi. Ma'lumki, barcha ochiq tizimlarda o'zgarishlar qaytmas xarakterga ega, ya'ni o'zgarishlar ma'lum muddat davomida to'planib boradi, tizimning oldingi holatining o'zgarishiga olib keladi. Agar o'zgarishlar tizimda yangi sifatning hosil bo'lishiga olib kelsa, tizimda rivojlanish e'tirof etiladi. Demak, rivojlanish tizimlardagi evolyusiya bo'lib, bunda tizim tuzilmasining murakkablashuvi sodir bo'ladi. Ma'lumki evolyusiyada strukturaviy darajalardagi murakkablik ortib boradi. Buni nazarda tutadigan bo'lsak, ilmiy bilimlardagi transformatsiya natijasida ham bilimlar tizimining murakkablashuvi sodir bo'ladi. Chunki "murakkablik va nochiqlik materiya, aql, jamiyat evolyusiyasining ajoyib xususiyati hisoblanadi" [4].

Xulosa qilib aytganda, axbrrot madaniyatini shakllantirish masalasi jamiyat rivoji bilan bevosita bog'liq bo'lganligi sababli u mamlakat miqyosida ijtimoiy ahamiyatga molik masaladir. Shu sababli axborotlashgan jamiyat shakllanishi sharoitida axborotlashtirish jarayonining barcha sohaga oid jihatlarini o'rganish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Hozirgi paytda millat va davlatning eng muhim resurslaridan biri insonlarning aqliy salohiyati va bilim darajasi hisoblanadi. Ijtimoiy taraqqiyot, avval tasavvur etib kelinganidek, yuqori turmush darajasiga erishgan yoki zamonaviy texnika ishlab chiqarishni yo'lga qo'rgan mamlakatlar emas, balki ta'lim va tarbiyaning yanada yuqori darajasini ta'minlashga erishgan mamlakatlar tarix sahnasining old qatorlariga chiqayotganligini ko'rsatmoqda.

ADABIYOTLAR

1. Shermuxamedova N. Sotsialno- filosofskie aspekti formirovaniya stilya nauchnogo i ego metodologicheskoe enachenie. Dis...d-ra filol. nauk. –T.200, - S.170
2. Yoqubova M. Axborot texnologiyalarining falsafiy asoslari./ Uslubiy qo'llanma.-T.:Star Poligraf, 2008, -24 bet

3. Ismayilov, A. Z. Xolmo_minov, G_.B. (2020). O_zbekiston Respublikasida huquqiy davlat barpo etishning tarixiy-nazariy ildizlari. Proceedings of Global Technovation- An International Multidisciplinary Conference. Hosted from Samsun, Turkey 31 October 2020. 93-96 betlar.
4. Ziyadillaevich, I.A., & Bobonazarovich, G.K. (2020). The origin of the state and the implementation of legal statehood ideas on the territory of uzbekistan. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research, 6(10), 520-524.
5. Xolmo_minov G_. October 2020 Ta'lim tizimida metodlar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish samaradorligi. "Science and Education" Scientific Journal . 472-475 – betlar.
6. Hojiyev R.B., Xolmo_minov G.B., Sharipov M.L. (2020) Raising a harmoniously developed generation is a priority of democratic reforms in uzbekistan. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 8 No. 5, Part II ISSN 2056-5852.
7. Xolmo_minov G. Buyuk faylasuflar qarashlarida “bilim” va “e’tiqod” tushunchalarining differentsiatsiyasi. Academic research in educational sciences volume 2 | issue 3 | 2021 issn: 2181-1385 scientific journal impact factor (sjif) 2021: 5.723 doi: 10.24411/2181-1385-2021-004